

LÄRARHANDLEDNING

HIMLAVALVET

- av Lucy Kirkwood

Ö
TEATER

Västmanlands
Teater

Del 1. *Inför, under och efter teaterbesöket*

Om föreställningen

Året är 1759 på landsbygden i östra England. Sally Poppy står anklagad för mord på en liten flicka. Hon hävdar havandeskap och kan därför inte hängas. För att avgöra om hon talar sanning eller ej, har domstolen tillsatt en jury bestående av 12 husmödrar för att avgöra frågan – talar Sally sanning, bär hon på ett foster och ska hennes liv därför skonas?

Kvinnorna sitter nu inlåsta tillsammans med den anklagade i ett rum, som ingen får lämna förrän de kommit fram till ett enhälligt beslut. En tillsynsman övervakar dem, men han har inte lov att tala förrän beslutet är taget.

Allt kvinnorna har är varandra, och med en folkhop som skriker efter blod utanför Rådhusets fönster brottas de tolv kvinnorna i sina nya, ovana, maktpositioner för att avgöra Sallys öde. Handlingen utspelar sig i realtid och vi får följa kvinnornas moraliska dilemman i en värld där de vanligtvis inte har någon makt alls förutom den i deras egna hem. Varje kvinna har sin egen förklaring till varför de anser att Sally bör avrättas eller ej och att komma fram till ett enhälligt beslut verkar så gott som omöjligt.

*Himlavalvet är ett samarbete med Örebro Teater. Förlag: Colombine Teaterförlag
Foto: Therés Stephansdotter Björk*

Innan föreställningen

Prata gärna om föreställningen. Rama in berättelsen (använd texten ovan) och prata om deras förväntningar. För att göra det behöver du inte vara expert på föreställningens innehåll och tematik. Du är ju också en åskådare, precis som ungdomarna, och du kommer att ha dina helt egna upplevelser och tolkningar. Vår erfarenhet är att den viktigaste förberedelsen är att vara tydlig med de praktiska förutsättningarna – ungdomarna behöver veta när, var och hur teaterbesöket kommer att gå till för att känna sig trygga. Det kan vara viktigt att berätta att ingen i publiken kommer att behöva ta aktiv del i föreställningen. Alla i publiken kommer få sitta tryggt och stilla som åskådare.

Övningar och diskussionsfrågor

Vi vill uppmuntra till fördjupade samtal i relation till frågeställningarna. I de flesta fall finns inget tydligt rätt eller fel, det finns inget facit. Syftet är att skapa en fördjupad förståelse med hjälp av diskussioner, övningar och samtal. Ni har frihet att förändra förutsättningar i exemplena eller i språket om ni ser det som nödvändigt.

Det är så olika hur vi reagerar på en scenkonstupplevelse – någon vill gärna prata, någon annan vill helst vara för sig själv och fundera.

Del 2. *Workshopmaterial*

Sanning, lögn eller mittemellan?

"ATT VETA SANNINGEN OCH INTE BERÄTTA DEN ÄR LIKA ILLASINNAT (SOM ATT LJUGA), OM INTE VÄRRE!"

– Charlotte

I föreställningen talas det om sanning och värdet av det i relation till vad Sally har gjort. Här kommer några frågor som ni kan börja med att diskutera i par för att sen lyfta i stor grupp.

- **Att undanhålla sanning eller aktivt tala osanning.**
Vad tycker ni är skillnaden? Är det en skillnad, i så fall vari ligger skillnaden? *Är det t ex skillnad på att undanhålla att du har varit otrogen och att aktivt ljuga när du får frågan om du varit otrogen?*
- **Vad är en lögn?** När är det, om någonsin, ok att ljuga?
Kan intentionen och syftet med lögnen förändra värdet på lögnen?
Exempel: Om jag ljuger om vad jag tycker om din tröja/frisyr/middag för att inte såra dig, förändrar det värdet på lögnen?
- **Hur mycket får man ljuga?** Vad kan vinsterna vara med lögner?
Vad kan det finnas för negativa konsekvenser med lögner?

VÄRDERINGSÖVNING

Läs ett påstående i taget. Eleverna ska ta ställning genom att ställa sig upp om de håller med, sitta kvar om de inte håller med och sätta sig med armarna i kors om de är kluvna till påståendet.

- Jag har nån gång ljugit
- Jag har ljugit nån gång den senaste veckan.
- Jag har ljugit idag.
- Jag har ljugit om min ålder
- Jag har ljugit för mina föräldrar
- Jag har ljugit för mina vänner
- Jag har ljugit för min lärare
- Jag har ljugit för att undslippa negativa konsekvenser
- Jag har ljugit för att göra någon glad
- Jag har ljugit för att undvika att någon ska bli sårad

Makt

"DET ÄR INTE GUDS MAKT SOM SKA ÅKALLAS. NI HAR FÅTT MAKTEN, VARFÖR ÄR NI SÅ RÄDDA FÖR ATT ANVÄNDA DEN?"

– Elizabeth

Kan ni ge exempel på frågor eller situationer som har med er vardag att göra som har samma förutsättningar som i Himlavalvet: Alla behöver vara överens innan ni kan få fortsätta med er dag. Vad finns det för fördelar respektive nackdelar med att ett beslut behöver vara enhälligt? När tycker ni att ett sånt förhållningssätt är rimligt att använda sig av?

1. Tänk er in i detta scenario: Läraren samlar er vid skoldagens slut och berättar att hen har blivit bestulen på sin plånbok. Förutsättningarna för det brottet gör att det måste vara någon i klassen som har stulit den och hen kommer inte låta er gå (hen låser dörren) förrän plånboken kommer tillbaka.

Diskutera i smågrupper och redovisa sen era svar och tankar för varandra i helgrupp.

- Hur skulle din inställning vara till en sån situation?
- Vem tror du att du skulle bli i en sån situation?
- Hur skulle en sån situation påverka er klass

2. Genomför ett rollspel med ovan nämnda situation. Dra lott om vem som ska vara tjuven, gör det på ett sånt sätt att ingen, förutom den som blir tjuven, vet om vem det är. Exempelvis kan ni lägga ner lika många lappar som det är elever i en skål. På en av lapparna gör ni ett kryss, den som får lappen med krysset på är den skyldige.

Kvinnor, män och maktfördelning

*"JAG MÅSTE SÄGA ATT JAG TYCKER DET ÄR YTTERRST BESYNNERLIGT ATT VI VET MER OM KOMETENS RÖRELSER
TIOTUSENTALS MIL HÄRIFRÅN ÄN VAD VI VET OM HUR KVINNOKROPPEN FUNGERAR."*

– Ann

DISKUSSIONSFRÅGA

Finns det institutioner, myndigheter och andra beslutsfattande sammanhang där män i maktposition har skapat problem för beslut som innefattar kvinnor? Vänd på perspektivet också, finns det problem som skapats med kvinnor i maktposition? Kan ni hitta några exempel på sådana situationer, historiskt eller i samtiden?

4-HÖRNSÖVNING

Läs frågan och svarsalternativen. Eleverna ska sedan ta ställning genom att ställa sig i det hörn som passar bäst med deras övertygelse och värdering. Det öppna hörnet är till för egna alternativ.

Hur tänker du om att vara tjej eller kille i Sverige på 1750-talet (då föreställningen utspelar sig)?

1. Tjejer har det bättre än killar.
2. Killar har det bättre än tjejer.
3. Det är oviktigt om du är tjej eller kille, alla har det lika bra.
4. Öppet hörn

Hur tänker du om att vara tjej eller kille i Sverige idag?

1. Tjejer har det bättre än killar.
2. Killar har det bättre än tjejer.
3. Det är oviktigt om du är tjej eller kille, alla har det lika bra.
4. Öppet hörn

Hur ser samhällets könsstruktur ut?

1. Män har mer makt och det manliga har högre status. Kvinnor är den underordnade gruppen.
2. Kvinnor har mer makt och det kvinnliga har högre status. Män är den underordnade gruppen.
3. Makt och status är jämnt fördelat mellan män och kvinnor.
4. Män har mer makt och status inom vissa områden. Kvinnor har mer makt och status inom andra. Dessa olika områden värderas likvärdigt och således jämnar det ut sig. Makten är då jämnt fördelad mellan kvinnor och män.

Ondska

*"UNDER HELA MIN TID SOM TILLSYNSMAN HAR JAG ALDRIG STÖTT PÅ EN SÅN ONDSKA.
IMORSE BAD HON OM ETT GLAS VATTEN. JAG KOM PÅ MIG SJÄLV ATT TÄNKA LIKSOM UTANFÖR MIG SJÄLV:
HÄR STÅR JAG OCH SER PÅ NÄR DJÄVULEN DRICKER VATTEN. HUR KAN DJÄVULEN HÅLLA PÅ MED SÅ ENKLA SAKER SOM ATT DRICKA VATTEN?"*
– Mr Coombes

I föreställningen anser vissa av kvinnorna att Sally är ond och en diskussion uppstår kring när ondskan i henne uppstod.

FUNDERA PÅ OCH DISKUTERA DESSA FRÅGOR I SMÅ GRUPPER:

- Vad är ondska?
- Varifrån kommer ondska?
- Vad föder ondska?
- Finns det onda människor?

En handling som i en situation är god, kan i en annan situation vara ond.

Försök att tänka ut minst två exempel på när samma handling kan ha olika värde beroende på situation.

SKRIVUPPGIFT

Försök att sätta dig in i en mördares situation, försök att förstå varför hen gjorde som den gjorde och skriv en monolog som är ett försvarstal för den handlingen.

Använd någon av dessa rubriker som inspiration eller hitta på förutsättningarna själv.

- **Mamma hämnades sin sons död, ringde själv 112**
- **Dottern misshandlades av sin sambo – pappan hämnades**
- **Syskonen tog hämnd på handikappad pappa**

Läs upp en eller två av texterna högt och diskutera dem med utgångspunkt i vilka förmildrande omständigheter det finns.

Hur tror du förövaren känner sig efter en sån handling?

Vad fyller hämnd för funktion (om någon)?

Moraliska dilemman

HETA LINJEN

Övningen går till enligt följande:

- 1. Var på en plats där klassen kan ställa sig på rad.** Läraren visar också vilken ända på linjen som betyder **JA DEFINITIVT** och vilken ända på linjen som betyder **NEJ DEFINITIVT INTE**.
- 2. Läraren läser upp ett etiskt dilemma i taget.** Nu ska du fundera över hur du ställer dig till frågan och därefter ställa dig någonstans på linjen – antingen på **JA DEFINITIVT**, **NEJ DEFINITIVT INTE** eller någonstans däremellan beroende hur du ställer dig i frågan.
- 3. Läraren ber därefter några i klassen motivera** varför de ställt sig just där på linjen.
- 4. Upprepa** med flera etiska dilemman.

VEM FÅR LEVA?

En läkare arbetar på ett sjukhus och två lungsjuka patienter kommer in. En är ung och en är medelålders. Båda patienterna behöver akut behandling men det finns bara en respirator. Patienterna har lika stor chans att överleva med hjälp av respiratorn. Läkaren väljer att ge den yngre patienten respiratorn för att hen har flera år kvar att leva än den medelålders.

Tycker du att läkaren gjorde rätt val?

Ändra förutsättningarna på frågan,

exempelvis att en patienterna är rökare och en är icke rökare. Förändrar det din inställning?

RÄTTVISARE DOMAR MED AI?

Rättshistorien är full av orättvisa domar med avseende på hudfärg, kön, sexuell läggning, religion, nationalitet. AI-domare skulle i princip kunna säkerställa att alla är lika inför lagen. Maskininlärningen bygger då på en statistik av tidigare mål och historik och det är den som skriver algoritmen som har makten.

Tycker du vi bör införa AI-domare?

AMBULANSSJUKVÅRDARENS FARBROR

Du är ambulanssjukvårdare och har blivit kallad för att hjälpa en ung man som råkat ut för en bilolycka. Innan du hinner åka iväg får du in ett larm om att din gamla farbror, som du älskar väldigt mycket, fått en stroke och behöver ambulans omedelbart. Om du antingen åker för att hjälpa din farbror först, eller bara ringer efter förstärkning så kommer den unge mannen dö. Det enda sättet du kan rädda den unge mannen på är om du åker iväg omedelbart.

Åker du och räddar den unge mannen?

TÅGVAGNSPROBLEMET

En skenande tågagn rusar fram på ett järnvägsspår. En bit längre fram ligger fem personer fastbundna på rälsen och tågagnen rusar mot dem. Du står en bit därifrån, bredvid en spak som styr en järnvägsväxel. Om du drar i spaken kommer tågagnen att växlas över till ett sidospår. Du upptäcker att det även på sidospåret ligger en fastbunden person. **Du har två alternativ:**

1. **Gör ingenting.** Tågagnen kommer att döda de fem personerna på huvudspåret
2. **Dra i spaken** så tågagnen växlas över till sidospåret och döda den ensamma personen

Vad gör du? Motivera!

Tillägg:

Du har ingen spak, men bredvid dig står en person. Din enda möjlighet att stoppa tågagnen är att putta ner hen på spåret. Personen kommer dö, men de fem fastbundna räddas. Hur förändrar det din hållning och ditt beslut?

Avslutande övning

Ibland, eller till och med ofta, så är vi snabba med att döma i en situation fastän vi inte har all information. Vårt tänkande är svart-vitt, onyanserat och mer baserat på känslor istället för på fakta.

HISTORIEN OM MAX OCH TILDA

Gör så här:

1. Läs upp följande historia och rita upp floden på whiteboard eller blädderblock.

Skriv Tilda, Max etc. på vänstra respektive högra "stranden" i takt med att historien fortskrider.

Det var en gång en flod med en livsfarlig krokodil. På vänstra stranden bodde Tilda, som var djupt förälskad i Max som bodde på den högra stranden. Enda möjligheten för Tilda att kunna få träffa Max var att låna en båt. Först gick hon till grannen Anders, som inte ville låna ut sin båt. Då gick hon till nästa granne, Kalle, som gick med på att ro henne över floden om hon först gick med på att tillbringa natten med honom. Efter stor tvekan gick Tilda med på Kalles krav. När hon dagen efter kommit över till andra stranden, berättade hon för Max vad hon fått utstå för att komma till honom. Max blev då tvärförbannad och kastade ut Tilda. Tilda gick gråtande till Max granne David, som i sin tur blev arg på Max och gick hem till Max och slog honom på käften.

2. Låt var och en bestämma vem som uppförde sig sämst

och rangordna de fem personerna i detta avseende från bäst till sämst.

3. Dela in deltagarna i små grupper på 5-8 personer som rangordnar efter diskussion.

Be varje grupp att komma fram till en gemensam rangordning.

4. Grupperna redovisar sina resultat för varandra.

När redovisningen är avslutad läser du upp tilläggsinformationen.

Tilläggsinformation till historien om Max och Tilda:

- Tilda är 22 år
- Max är lyckligt gift med Kristina och far till två barn
- Anders är bästa kompis med Max
- Kalle är 82 år och fiskare. Han erbjöd av artighet Tilda att sova över i hans stuga. Självt var han ute på sjön hela natten.
- David hyser privat agg mot Max och passar på att klå upp honom

Förändrar informationen er rangordning? Hur och varför?